

MESCİD-İ AKSA: TARİHİ, STATÜSÜ VE GÜNCEL GELİŞMELER

HAYDAR ORUÇ

*Anadolu Üniversitesi
Kamu Yönetimi
bölümündeki lisans
eğitimi 2008 yılında
tamamlamasının
ardından, 2010-2012
yılları arasında Sakarya
Üniversitesi Kamu
Yönetimi bölümünde
yüksek lisans
eğitimi tamamlamıştır.
2014 yılında Sakarya
Üniversitesi Ortadoğu
Çalışmaları doktora
programına başlamış
olup, halen Ortadoğu
Enstitüsünde İsrail
çalışmalarına devam
etmektedir.*

Kudüs'te bulunan Mescid-i Akşa, Khem Müslümanlar hem de Yahudiler için teolojik bir öneme sahiptir. Müslümanlar tarafından; ilk kible olması ve avlusunda bulunan Kubbet-ül Sahra'dan İslam'ın peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V.)'in göğe yükseldiğine inanılması (miraç) nedeniyle, Yahudiler tarafından ise; Hz. Süleyman tarafından yaptırıldıktan sonra iki kez yıkıma maruz kalan kutsal tapınağın yeri olması ve Yahudilik inancındaki bazı dini ritüellerin bu mekânda yapılmasının zorunlu olması nedeniyle kutsallaştırılmıştır.

Müslümanlar ve Yahudiler için kutsal farz edilen Mescid-i Akşa veya Tapınak Dağı, son zamanlarda kendisine atfedilen kutsallığın aksine iki taraf arasındaki çatışmalarla gündeme gelmeye başlamıştır. Yahudi takvimine göre yılbaşı sayılan Roş Ha-Şana arefesinde, aralarında İsrail Tarım Bakanı Uri Ariel'in de bulunduğu

yaklaşık 50 kişilik bir Yahudi topluluğu ibadet için 14 Eylül'de İsrail askerlerinin de yardımıyla Mescid-i Akşa bölgesine zorla girmiş, grubun burada ibadet etmekte olan Filistinlilerce taşlanması üzerine İsrail askerleri Mescid-i Akşa'ya girerek müdahale etmiştir. İsrail askerleri tarafından, mukavemet gösteren Filistinlilere ses bombası, göz yaşartıcı gaz ve plastik mermilerle karşılık verilmiş ve bu esnada kutsal mekâna zarar verilmiştir. Çıkan arbedenin ardından yaklaşık 25 kişi İsrail askerince gözaltına alınmıştır.¹ Bölgede, Eylül ayının ortalarından beri gösteriler ve İsrail'in müdahalesi devam etmekte olup, çıkan olaylar nerdeyse adı konmamış bir üçüncü İntifadanın yaşandığı yorumlarına yol açacak mahiyettedir.

Mescid-i Akşa'ya yönelik saldırılar, konuyla ilgilenenler için yeni bir durum değildir. 1969 yılında Dennis Michael Rohan isimli Avusturyalı radikal bir Yahudi'nin Kible Camisi'nin

Mescid-i Aksa'ya yönelik saldırılar, konuyla ilgilenenler için yeni bir durum değildir. 1969 yılında Dennis Michael Rohan isimli Avusturyalı radikal bir Yahudi'nin Kible Camisi'nin mihrabını ve bin yıllık minberini yakması ile başlayan Mescid-i Aksa saldırıları o günden bugüne muhtelif aralıklarla devam etmiştir.

mihrabını ve bin yıllık minberini yakması² ile başlayan Mescid-i Aksa saldırıları o günden bugüne muhtelif aralıklarla devam etmiştir. İsrail'in 1980 yılında Kudüs'ü ebedi ve değişmez başkent ilan etmesi geri dönülmesi zor bir fiili durum yaratmıştır. 1990 yılında, tam da Oslo görüşmelerinin sürdüğü bir dönemde, bölgede gösteri yapan 30 Filistinli Müslüman İsrail askerlerinin Mescid-i Aksa'ya müdahalesi esnasında öldürülmüştür.³ Ardından, 28 Eylül 2000 tarihinde dönemin muhalefet partisi Likud'un lideri olan Ariel Şaron, beraberindeki yaklaşık bin kişi ile Mescid-i Aksa'ya girerek gövde gösterisinde bulunmuş ve bu olaydan sonra Filistinlilerin ikinci intifadası başlamıştı.⁴

Benzer bir müdahale, 2014 yılında da yaşanmıştır. İsrail, Mescid-i Aksa'ya girişleri 24 saatliğine kapatmış, ardından 50 yaşın altındaki Müslümanların bölgeye girişlerini engellemiştir. Bu karara karşı direnen Filistinlileri bastırmak amacıyla İsrail askerleri tekrar Mescid-i Aksa'ya girmiş ve kutsal mekânları tahrip etmiştir.⁵ Müdahale esnasında, orantısız güç kullanan İsrail askerleri pek çok Filistinlinin yaralanmasına sebep olmuştur.

Bu yazıda, Mescid-i Aksa'nın taraflar için neden bu kadar önemli olduğu, tarihi arka planı ile anlatılmaya çalışılacaktır. Bu maksatla, tarafların bu bölge üzerindeki hak iddialarına ve uluslararası (BM) ve taraflar arası (İsrail-Ürdün ve İsrail-Filistin) kaynaklı metinlere/ anlaşmalara göz atılarak, hali hazırdaki statünün belirsizliği üzerinden yaşanan olaylar ele alınacaktır. Kudüs'ün Hıristiyanlar için de kutsal sayılmasına rağmen, sorunun bugünkü tarafları Müslümanlar ve Yahudiler olduğu için konunun Hıristiyanlar ile ilgili kısmına değinilmeyecektir.

Mescid-i Aksa'nın Tarihi ve Dinsel Konumu

Yahudi inancına göre, Hz. Musa'nın önderliğinde Mısır'dan hareketle vaat

edilmiş topraklara yani Kenan diyarına yapılan yolculuğun tamamlanmasına Hz. Musa'nın ömrü yetmediğinden Kudüs'e ilk olarak M.Ö. XII. yy.da Hz.Yuşa döneminde girilmiştir.⁶ Ancak şehir en parlak dönemlerini Hz. Davut ve ardından Hz. Süleyman döneminde yaşamıştır.⁷ Şu anda Mescid-i Aksa'nın bulunduğu yer olarak kabul edilen alana da halkın günahlarından temizlenmesi için Hz. Davut döneminde bir tapınak/mabed inşa edilmeye başlanır. Mabedin tamamlanması ise Yahudilerin büyük kralları Hz. Süleyman döneminde gerçekleşir.⁸ Mabed, o dönemlerde anlamına uygun olarak, "İliya veya Ealea", "Beyt-i Makdis" yahut "Beyt-i Mukaddes" adlarıyla anılmıştır. Beyt-i Makdis, İbranice "ha-Beyit" veya "beyt ha-mikdaş" kelimesinden alınan ilhamla kullanılmış olup "mabed" anlamına gelir ve bununla Süleyman'ın mabedi kastedilir.⁹ Yeryüzünde Mescid-i Haram'dan sonra yapılan en eski mescitlerden birisi burasıdır. Babil Kralı Buhtunassar/ Nebukadnezzar'ın Kudüs'ü ele geçirmesi sonrası mabed yıkılmış (M.Ö. 586) ve Yahudi halkı Mezapotamya içlerine sürgün edilmiştir.¹⁰ Perslerin, Babillileri yenilgiye uğratarak Kudüs'ü geri alması sonrasında Yahudi halkının sürgünden dönmesine ve mabedlerini yeniden inşa etmelerine izin verilmiştir (M.Ö.538).¹¹ Bölgenin Romalıların egemenliğine geçmesini müteakip mabed ikinci ve son kez yıkılmış (M.S. 70) ve Yahudilerin sürgün hayatı başlamıştır.

1948 yılında, Filistin topraklarında İsrail Devletinin kurulmasıyla Yahudiler için sürgün hayatı sona ermiştir. Ancak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 1947 yılında kabul edilen paylaşım planında Kudüs için Vatikan benzeri özel statü öngörülmesi nedeniyle, Yahudilerin Kudüs'e sahip olmaları hemen mümkün olmamıştır. Fakat, İsrail ile Araplar arasında yaşanan ilk savaşta (1948),

Arap ordularının yenilmesiyle İsrail, Kudüs'ün doğusunu işgal etmeye muvaffak olmuştur. 1967 savaşında ise Kudüs'ün tamamı işgal edilmiştir. Savaşın hemen ardından, Mescid-i Aksa'nın batı kısmında bulunan Fas mahallesi yıkılarak, Süleyman Mabedi'nin batı duvarının kalıntısı olduğu iddia edilen "Ağlama Duvarı" veya "Burak Duvarı" olarak isimlendirilen yapı ortaya çıkarılmıştır. Ağlama duvarı, Yahudiler için mabetlerinden kalan yegâne hatıra olarak görülmektedir.

İsrail'de, ağlama duvarının mabedin bir parçası olduğuna inanılmasıyla ilişkili olarak üçüncü mabedin yapılması konusunda sürdürülen dini tartışmalar mevcuttur. Mafdal, Ihud Leumi, Guş Emunim ve Chabad Hassidleri gibi radikal parti ve örgütlere mensup din adamları tarafından, "kutsal toprakların fethedilmesi sayesinde buraların şeytani güçlerin hâkimiyetinden çıkarılarak ilahi güçlerin hâkimiyetine girdiği ve bu sayede Mesih'in gelişinin yaklaştığı (Messianic Era)" iddia edilmektedir.¹² Mesihçi görüşlere sahip hahamlara göre, mabedin yapılması ve ertelenen dini ritüellerin tamamlanması sayesinde Mesih'in gelerek Tanrının Krallığını kuracağını ve bu sayede hem fiziksel hem de ruhsal mutluluğa erişileceği iddia edilmektedir.¹³ Bu görüşteki Yahudilere göre, yaklaşık 2000 yıl önce yıkılan ve o günden beri mahrum kaldıkları mabetlerinin yeniden inşa edilmesi gerekmektedir.¹⁴

İsrail toplumunda bu konuda değişik görüşler de mevcuttur. Mesela, "Har ha-Beyt" isimli platforma tabi din adamları tapınağın yeniden inşasının şartlarının henüz oluşmadığını düşünmektedirler. Bu kişilere göre, mabed yapılırsa bile mabette dua yapabilecek ruhban sınıfı yeterince temiz olmadığından gerekli ayinler yapılamayacaktır. Bunun sağlanması için, "kırmızı bir buzağının doğup, belli bir yaşa gelince yakılıp, küllerinin ölü

bedenlerle temas etmesiyle kirlenen ruhban sınıfın temizlenmesi işleminin yapılması" gerekeceğinden ve henüz bu olaylar vukuu bulmadığından mabedin yeniden inşasının koşullarının oluşmadığı söylenmektedir.¹⁵ Bunlara ilave olarak, Şalom Ahşav, B'Tselem, Guş Şalom ve Yeş Din gibi eşitlikçi ve özgürlükçü söylemleri olan sol görüşlü STK'lar da, birlikte yaşamayı imkânsız kılacağı gerekçeyle tapınağın aynı yere yapılması görüşüne karşı çıkmaktadırlar.¹⁶

Kudüs'ün İslam ile tanışması ise, Hz. Ömer döneminde olmuştur. Kudüs'ün İslam ordularınca fethini müteakip, buraya gelen halife Hz. Ömer, gece vakti Beytü'l-Makdis'e girer ve bütün gece orada namaz kılar. Sabah olunca buradan ezan okutulur ve cemaat ile namaz kılınır. Hz. Ömer tarafından, Beytü'l-Makdis'in mukaddes hatırasına buraya bir mescit yaptırılması emredilir.¹⁷ Bu mescidin inşasına Halife Abdülmelik bin Mervan döneminde başlanmış olup, bugünkü haline oğlu I. Velid döneminde getirilmiştir.¹⁸ İslam peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V.)'in miraç hadisesi esnasında Kudüs'te bugünkü şekliyle bir cami bulunmamaktadır. Ancak, Hz. Süleyman tarafından inşa ettirilmiş ve daha sonra yıkıma maruz kalıp yenilenmiş olan Mabed'in kalıntıları vardı ve burası da Beyt-i Makdis olarak adlandırılmaktaydı.¹⁹ Hz. Muhammed (S.A.V.)'in İsrâ suresinde bahsedilen astral yolculukta ziyaret ettiği mekân da aslında Yahudilerin mabed olarak tanımladıkları alan değil işte burasıdır. Kubbet-us Sahra ise, yine halife Abdülmelik bin Mervan döneminde Mescid-i Aksa'nın avlusunda bulunan ve üzerinden Peygamberin miraca yükseldiğine inanılan kayanın üzerine inşa edilmiş olup, bugünkü halini ise Osmanlı döneminde almıştır.²⁰

Kudüs ve Mescid-i Aksa, VII. yüzyıldan itibaren bazı kesintilerle de olsa Müslümanların egemenliğinde kalmış, hem Kuran-ı Kerim'de geçen bazı

Kudüs ve Mescid-i Aksa, VII. yüzyıldan itibaren bazı kesintilerle de olsa Müslümanların egemenliğinde kalmış, hem Kuran-ı Kerim’de geçen bazı ayetlerde hem de peygamberimizin bazı hadislerinde mevzu bahis olmuştur. Mescid-i Aksa’nın Müslümanlar için kutsal sayılmasının temelinde üç sebep bulunmaktadır.

ayetlerde hem de peygamberimizin bazı hadislerinde mevzu bahis olmuştur. Mescid-i Aksa’nın Müslümanlar için kutsal sayılmasının temelinde üç sebep bulunmaktadır. İlki, Mescid-i Aksa’nın Bakara Suresinin 144. Ayetinde Kâbe’nin kible olarak işaret edilmesine kadar geçen sürede Müslümanların ilk kiblesi olmasıdır.²¹ İkinci olarak, İsrâ suresinin birinci ayetinde “Kulu Muhammed’i geceleyin delillerini göstermek için Mescidi Haram’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya götürün Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz ki o, çok iyi işitir, çok iyi görür” şeklinde peygamberin metafizik gece yolculuğunda Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya götürüldüğünden bahsedilmesidir.²² Üçüncü olarak ise, Hz. Muhammed (S.A.V)’ın Mescid-i Aksa’dan alınarak yedi kat semaya yani Sidretü’l-Münteha’ya çıkartılıp, sonra da yaratılmışların ilminin kavrayamayacağı ve hiç kimsenin künhünü bilmediği bir makama yükselmesi ve oradan Mekke’deki Mescid-i Haram’a geri döndüğüne olan inançtır.²³ Peygamberin göğe yükselmesini tarif etmek için Miraç kelimesi kullanılmış olup, olayın hatırasına Müslümanlar arasında bu olay Miraç Kandili olarak kutlanmaya başlanmıştır.²⁴ Miraç olayı Kuran’da direk olarak geçmemekte olup, İsrâ (17/93) ve Necm (13/18) surelerinde bu olaydan dolayı olarak bahsedilmiştir.²⁵

Bunlara ilave olarak, “Yolculuk ancak şu üç mescidden birine olur: Benim şu mescidime, Mescidi Haram’a ve Mescidi Aksa’ya” şeklindeki hadisi şerifi de Mescid-i Aksa’nın dini kutsallığı için gerekçe olarak gösterilmektedir.²⁶ Yine, Hz. Muhammed (S.A.V)’ın bir hadisinde, “Beytü’l-Makdis’in yanında İbrahim, Musa ve İsa ile karşılaştım. İsa, deymastan çıkmış yüzü kırmızı bir adam gibiydi. Ben İbrahim’in çocuklarını ona benzeti-yorum. Az sonra bana, bir bardak süt ve bir bardak da şarap getirildi. Ben

süt bardağını seçtim. Cebrail (A.S.): “Fıtrata uygun olanı seçtin. Şayet şarap kadehini alsaydın ümmeti azdırırdın” dedi. Namaz vakti gelince, onlara imam olup namaz kıldırıldım.”²⁷ buyurması miracı tasavvur etmek olarak değerlendirilmektedir.²⁸ Bu hadiste de peygamberin Beytü’l-Makdis’e gittiğini belirtmesi buraya atfedilen kutsallığı pekiştirmektedir.

Mescid-i Aksa’nın Statüsü

Osmanlı İmparatorluğu’nun I. Dünya Savaşı’nın ardından Filistin bölgesinden çekilmesiyle birlikte İngiltere burada geçici bir askeri yönetim kurmuştur. Ardından, Filistin 1922 tarihli Milletler Cemiyeti kararıyla resmen İngiliz vesayet yönetimine alınmıştır.²⁹ İngiliz Hükümeti tarafından kaleme alınan 1917 tarihli Balfour Bildirisinde Yahudiler için bir vatan yaratılması öngörüldüğünden, bölgede yaşayan Arap halklarının dini özgürlüklerine dokunulmadan iki toplumlu bir yapı kurgulanmış ve İsrail’in devletleştirilmesine yönelik uygulamaların hâkim olduğu bu dönem 1947’ye kadar sürmüştür. İngiltere, bu süreç içerisinde taraflar arasında yaşanan gerginlik ve çatışmalar sebebiyle, 1924 ve 1929 yıllarında vesayet yönetimi yetkisiyle iki kez genelge yayınlanarak yüzyıllardır süre gelen dini uygulamaların (status quo) devam etmesini sağlamaya çalışmıştır.³⁰ Hatta, 1929 yılında meydana gelen olayda, Yahudilerin “Ağlama Duvarı” olarak bilinen Burak Duvarı’na illegal bir şekilde saldırması sonrası yaşanan olayları araştırmak için oluşturulan uluslararası bir komite, “bu alanların kesinlikle Müslümanlara ait olduğuna, Yahudilerin burada sadece dua edebileceklerine ancak kalıcı herhangi bir yapıya müsaade edilemeyeceğine” hükmetmiştir.³¹

1945 yılında Birleşmiş Milletler’in kurulmasının ardından artık Filistinliler ve Yahudiler arasındaki çatışmaları engelleyemez hale gelen İngiltere, ve-

sayetin kaldırılması ve toprakların iki taraf arasında bölünmesi için BM'ye başvurmuştur. 25 Kasım 1947 tarihinde BM Genel Kurulu'nda kabul edilen 181 sayılı "Taksim Planı" ile Kudüs, silahtan arındırılmış ve BM Vesayet Konseyi himayesinde müstakil bir yapıya bürünmüştür. Karara göre, bu statü 10 yıl süreyle devam edecek ardından yapılacak referandum ile bölgenin durumu belli olacaktı.³² Bu karar, İsrail yönetimi tarafından yetersiz bulunsa da devletleşmeye giden ilk adım olarak görülerek kabul edilmiştir. Filistinliler ise, bu kararın topraklarının bölünmesine yol açacağı ve Yahudi azınlığa özel ve öncelikli haklar verildiği gerekçesiyle kararı kabul etmediklerini açıklamışlardır. Bunun üzerine taraflar arasında tekrar çatışmalar başlamış ve karar uygulanmadan kadük kalmıştır. Çatışmalar neticesinde ise, İsrail Batı Kudüs'ü, Ürdün ise Eski Şehir dâhil Doğu Kudüs'ü işgal etmiş ve Kudüs fiilen bölünmüştür.³³

14 Mayıs 1948 tarihinde, İngiltere'nin bölge üzerindeki vesayet hakkından vazgeçmesi üzerine aynı gün İsrail Devletinin kurulduğu ilan edilmiştir. İsrail Devletinin ilan edilmesi ve pek çok ülke tarafından tanınması Filistinlilerin tepkilerinin daha da artmasına sebep olmuştur. Artan şiddet olayları üzerine BM, 11 Aralık 1948 tarihinde 194 sayılı kararı kabul ederek, "Kudüs'ün uluslararası statüsünü bir kez daha vurgulamış, yerlerinden edilen Filistinli mültecilerin geri dönmelerinin sağlanmasına, Filistin bölgesinde kalan kutsal yerler ve dini yapıların korunarak buralara erişimin güvence altına alınıp serbest bırakılmasına" hükmetmiştir.³⁴ İsrail, bu kararları uygulamadığı gibi 20 Aralık 1948 tarihinde alınan hükümet kararıyla bütün devlet kurumları Kudüs'e taşınmıştır. İsrail parlamentosu Knesset ilk toplantısını Şubat 1949'da Kudüs'te yapmıştır.³⁵ Nisan 1949 tarihinde İsrail ile Ürdün arasındaki

ateşkes anlaşmasının akabinde İsrail, Filistin'in %78'ini kontrol eder hale gelmiştir. 1950 yılında ise, Knesset tarafından Kudüs başkent ilan edilmiştir.³⁶

İsrail, 1967 savaşı sırasında, o tarihe kadar Ürdün'ün himayesinde bulunan Doğu Kudüs ve Batı Şeria'yı işgal ederek bölgeyi tamamen denetimi altına almıştır. BM'nin 22 Kasım 1967 tarihinde kabul ettiği 242 sayılı kararla, İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği bütün topraklardan çekilmesi hükme bağlanmıştır.³⁷ Ancak, İsrail kararı kabul etmesine rağmen FKÖ ve Suriye'nin kararı ret etmeleri ve müzakerelere katılmamalarını gerekçe göstererek kararı tam olarak uygulamamış ve bazı bölgelerdeki işgaline devam etmiştir. 1973 savaşından sonra ise, BM'nin 242 sayılı kararını teyit eden ve Ortadoğu'da adil ve daimi bir barışı öngören 22 Ekim 1973 tarihli ve 338 sayılı kararı kabul edilmiştir.³⁸ İsrail her iki kararı da tam olarak uygulamamış ve defacto olarak bölgedeki işgaline devam etmiştir. Kudüs'ün statüsünü Filistinliler ve diğer Arap ülkeleriyle yürüttüğü barış görüşmelerinde sürekli koz olarak kullanmıştır. İsrail, 1980 yılında ise Kudüs'ü BM'nin kararları ve diğer ikili anlaşmalardaki aksine hükümlere rağmen "ebedi başkent" ilan ettiğini açıklamıştır.

1994 tarihine gelindiğinde ise, İsrail hem Mısır ile Camp David hem de FKÖ ile Oslo Barış Anlaşmalarını imzalamış durumda idi. Böylelikle, İsrail'in maruz kaldığı bölgesel izolasyon biraz da olsa kırılmış ve Kudüs'te bulunan kutsal alanların hamisi durumunda olan Ürdün ile anlaşma yapmanın zamanı gelmiştir. ABD'nin de telkinleriyle 1994 yılında Ürdün ile İsrail arasında 26 Ekim 1994 tarihinde Wadi Araba Barış Anlaşması imzalanmıştır. 25 Temmuz 1994 tarihinde taraflar arasında imzalanan Washington Deklarasyonuna atıf yapılan anlaşmanın 4. bölümünün "Önemli Tarihi ve

İngiliz Hükümeti tarafından kaleme alınan 1917 tarihli Balfour Bildirisinde Yahudiler için bir vatan yaratılması öngörüldüğünden, bölgede yaşayan Arap halklarının dini özgürlüklerine dokunulmadan iki toplumlu bir yapı kurgulanmış ve İsrail'in devletleştirilmesine yönelik uygulamaların hâkim olduğu bu dönem 1947'ye kadar sürmüştür.

İsrail, 1980 yılında ise Kudüs'ü BM'nin kararları ve diğer ikili anlaşmalardaki aksine hükümlere rağmen "ebedi başkent" ilan ettiğini açıklamıştır.

Dini Yerler ile Dinler Arası İlişkiler" başlıklı 9. Maddesinin 2. fıkrasında " taraflar arasında kesin bir anlaşmaya varıncaya kadar Kudüs'te bulunan Müslümanlar için kutsal sayılan alanların Ürdün tarafından himaye edileceği" kabul edilmiştir.³⁹ Daha sonraki dönemlerde İsrail ile Filistinliler arasında sürdürülen görüşmelerde nihai bir anlaşma sağlanamadığı için bugünkü statü bu anlaşma koşullarına göre işletilmektedir. Hâlihazırda, Mescid-i Aksa camisinin imamını atamak, bu bölgelerin bakımını yaparak Müslümanların ibadetlerine uygun şekilde muhafaza etmek Ürdün Krallığı Evkaf Bakanlığı yetki ve sorumluluğundadır.⁴⁰

Aynı anlaşmanın takip eden 3. fıkrasında, " tarafların; her üç din arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, dini anlayış, ahlaki bağlılık, dini ibadetlere özgürlük, tolerans ve barış içerisinde davranacakları" hüküm altına alınmıştır.⁴¹ Ayrıca, bu anlaşmaya temel olarak gösterilen Washington Deklarasyonunda da, kutsal bölgelerde ibadet serbestisinin sağlanacağı hüküm altına alınmış ve taraflar tarafından da onaylanmıştır.⁴² BM tarafından kabul edilen 1947 tarihli paylaşım planından itibaren alınan tüm kararlarda kutsal yerler hakkında erişim ve ibadet serbestisinin sağlanması ön koşul olarak sunulduğu için İsrail, kutsal alanların sadece Müslümanların ibadetine açık olmadığını, aynı zamanda diğer dinlere mensup kişilerce de ziyaret edilebileceğini iddia etmektedir. Bundan dolayıdır ki, İsrail son zamanlarda Mescid-i Aksa'ya yönelik yapılan müdahalelerin meşru olduğunu ve Kudüs'teki kutsal alanların himayesi maksadıyla Ürdün ile yapılan anlaşma hükümlerinin sadece bu alanların idamesini kapsadığını belirtmektedir.

İsrail'in Tutumu

Filistinlilerin, İsrail'in Mescid-i Aksa'ya yönelik tutumuna tepki olarak başlattıkları eylemler ve bıçaklı saldırılar üzerine İsrail hükümeti, alınacak tedbirleri görüşmek üzere bir güvenlik zirvesini toplamıştır. Zirve

sonrasında yapılan açıklamada, " bölgenin statükosunun korunacağını, her iki din mensupları için de kutsal sayılan Mescid-i Aksa'nın Yahudilerin ibadetlerine de açık olması gerektiği, bunu sağlamak için her türlü tedbire başvurulacağını" açıklanması gerginliği daha da arttırmıştır.⁴³ Olayların önlenememesi üzerine, İsrail hükümeti tarafından orduya, Filistinli direnişçilere karşı vur emri verilmiş ve Netanyahu kameraların karşısına çıkarak taş atmanın ne kadar vahim bir suç olduğunu anlatarak, orduya bu emri vermek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Oysaki uluslararası hukuk çerçevesinde, İsrail'in üzerinde hak iddia etmesinin mümkün olmadığı bir bölgeye dair kısıtlayıcı tedbire başvurusu ve bu tedbirlere karşı da yerel halkın direnmesini suç sayarak kendi hukukunu uygulamaya çalışması İsrail'in her türlü üst hukuk kuralını yok saydığını göstermektedir.⁴⁴

Turist olarak Mescid-i Aksa'ya girmeye çalışan İsraililere, Aksa camii cemaati içerisinde gönüllülük esasına göre oluşturulan "Murabitun" veya "Murabitat" adı verilen muhafızların karşı koyması ve Yahudilerin cami avlusuna girişlerini engellemek maksadıyla taş atmasıyla başlayan çatışmalar nerdeyse üçüncü intifadayı başlatacak seviyeye gelmiştir.⁴⁵ Bunun üzerine, İsrail Parlamentosu Knesset tarafından orduya, artan şiddet olaylarını bastırmak maksadıyla sınır polislerinin yedeklerini silah altına alması için yetki verilmiştir.⁴⁶ Bir meydan okuma veya güç gösterisi olarak yorumlanan bu hamleyi İçişleri Bakanı Gilad Arden, "düzeni sağlamak ve mevcut statükoyu korumak için yapılan hamleler" olarak tanımlayarak yaşanan olaylardan, bölgeye ibadet için gelen "masum turistleri" taş ve el yapımı silahlarla taciz eden ve zarar veren Müslüman muhafızları (murabitun/murabitat) sorumlu tutarak, bunların gayri meşru olduğunu ve en ağır şekilde cezalandırılacaklarını açıkla-

mıştır.⁴⁷ Başbakan Netanyahu da yaptığı benzer bir açıklamada, “Mescid-i Aksa’daki statükoyu kendilerinin değiştirmedini, aksine Müslüman Kardeşler Teşkilatı (İhvan), İsrail’deki İslami Hareket, Hamas ve Filistin yönetiminin Filistinlileri ve diğer İslam alemini kışkırtmak için bu dedikoduları uydurduklarını” ileri sürmüştür.⁴⁸ İsrail’in son zamanlardaki sert polisiye tedbirlerinin de etkisiyle bu bölgede yaşayan Müslümanların bu alanları kullanmaktan vazgeçmek zorunda kalacağı ve böylelikle bu alanda yeniden Yahudilerin kutsal mabedinin yapılmasının önünün açılmasının umulduğunu düşünen büyük bir kesim mevcuttur. İsrail tarafından yapılanların, bu süreçte Müslümanların tahammüllerini zorlamak ve inançlarını test etmek olduğu iddiaları da mevcuttur.⁴⁹ İsrail’in Filistinlilere yönelik uygulamış olduğu biktırma/yıldırma politikasının yeni olmadığı da tarihi bir gerçektir.

Bu politikaları daha iyi anlamak için İsrail devletinin kurucu ideolojisi olan Siyonizmi anlamak gerekir. Siyonizm, 19. yüzyılın sonlarına doğru, başlangıç noktası seküler bir hareket olarak Avrupa’dan ve genelde Batı’dan destek bularak kendisine alan sağlamıştır.⁵⁰ Uluslararası çabaların sonuç vermesi sonucu vatansız bir halkın artık vatani olmuş ve İsrail Devleti seküler karakterli olarak kurulmuştur. Ancak, özellikle 1967 savaşından itibaren dini fanatiklerin politik arenada etkili olmaya başlamalarıyla, o zamana kadar dillendirilmeyen “vaat edilmiş topraklar”, “Mescid-i Aksa’nın yıkılması”, “üçüncü tapınağın inşası”, “Kudüs’ün bir Yahudi kenti olması” ve “İsrail’in bir Yahudi devleti olması” gibi aşırı söylemler yavaş yavaş etkili olmaya başlamıştır. Günümüzde ise, İsrail’in Filistinlilere yönelik uygulamış olduğu politikalarda, ilk dönem Siyonist hareketin seküler karakterinin yerini, Yahudiler haricindekileri “ötekileştiren” ve Yahudi dinine mahsus öğretilerin hakim olduğu dini Siyonizmin (religious Zionism) aldığı görülmektedir.⁵¹

Müslümanların kutsallarına müdahale ederek bölgedeki çatışma ortamını körüklemesi veya kaotik ortamdan istifade ile kendisine alan açma girişimi, İsrail’in fırsatçılık yaptığını göstermektedir. Zira, Batı’da yükselen İslam karşıtlığı nedeniyle, tüm Müslümanların birer köktendinci/cihatçı gibi algılanması sonucu oluşan ortam İsrail’e, Kudüs’te ve Mescid-i Aksa’da yürütmekte olduğu politikaları rahatlıkla sürdürebilme fırsatı vermektedir. İsrail’in Filistinlilere karşı uyguladığı politikaların radikal İslamcı gruplara karşı verilen savaşmış gibi pazarlanması nedeniyle de Batılı ülkeler tarafından zımnî olarak desteklenmektedir.⁵²

Sonuç

Tarihsel sürece bakıldığında, İsrail devletinin Kudüs ve çevresini merkez alacak şekilde kurulması ve genişlemesine kadar geçen süreç içerisinde Mescid-i Aksa’nın statüsüyle ilgili bir tartışma yaşanmadığı görülmektedir. En uzun çatışmasızlığın yaşandığı Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan teamüller İngiltere vesayeti altında da devam etmiş (1922-1948), ancak 1948’de İsrail devletinin kurulmasından sonraki süreçte bu statüden tedricen uzaklaşmaya başlanmıştır. Günümüzde de geçerli olan BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararları ile Filistin-İsrail ve Ürdün-İsrail arasındaki ikili anlaşmalarda mutabık kalınan “kutsal mekânların statüsü” hususunun devamlı suretle gündemde tutulması, bu mekânlara atfedilen kutsallığı sorgulanır hale getirmektedir.

Filistin-İsrail sorununun çözümünü Kudüs ve Mescid-i Aksa meselesine bağlamak ancak çözümsüzlüğün bir enstrümanı olarak görülebilir. Zira, siyasi ve ekonomik sorunlar daha kolay aşılabılırken, dini referanslarla pekiştirilmiş meselelerin kolaylıkla çözümlenmesi beklenemez. Eylül ayından beri yaşanan gelişmeler bir kez daha göstermiştir ki, Kudüs’ün statüsü nihai olarak belirlenmedikçe, bu gibi olaylar yaşanmaya devam edecektir.

Günümüzde ise, İsrail’in Filistinlilere yönelik uygulamış olduğu politikalarda, ilk dönem Siyonist hareketin seküler karakterinin yerini, Yahudiler haricindekileri “ötekileştiren” ve Yahudi dinine mahsus öğretilerin hakim olduğu dini Siyonizmin (religious Zionism) aldığı görülmektedir.

SONNOTLAR

- 1 "Mescid-i Aksa minberinde Yahudi postalı",19 Eylül 2015, <http://www.dunyabulteni.net>
- 2 Dalia Hatuqa, Mohsin Ali , "Timeline: Al-Aqsa Mosque",21 Eylül 2015, <http://www.aljazeera.com> (Aksa müdahaleleri tarihsel olarak bu linkten takip edilebilir)
- 3 a.g.e.
- 4 a.g.e.
- 5 a.g.e.
- 6 Yuşa 10:1-28
- 7 Nadav Na'man, Ancient Israel's History and Historiography, The First Temple Period, Eisenbrauns ,Winona ,2006,s:1
- 8 Abit Yaşaroğlu, "Yahudilik ve Siyonizm Tarihi",İstanbul,2013,s:19
- 9 Muammer GÜL, "Kudüs ve Tarih İçinde Aldığı İsimler", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2001,Cilt: 11 Sayı: 2, Sayfa: 305-312
- 10 Michael Brenner, Kısa Yahudi Tarihi,İstanbul,2008,s:24
- 11 Gawdat Bahgat, "The Islamic Republic and Jewish State", Israel Affairs, 2006, 11:3,s:517-534
- 12 Israel Shahak,Norton Meznisky, İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi,Anka,İstanbul,2004,s:133-134
- 13 Reuven Firestone,Yahudiliği Anlamak İbrahim/Avraam'ın Çocukları,Gözlem,İstanbul,2004,s:195
- 14 Tamar Mayer-Suleiman A.Mourad, Jerusalem Idea and Reality, Routledge, NY, 2008, s:42
- 15 Ufuk Ulutaş, "Harem-i Şerif'te Neler Oluyor",18Eylül 2015, <http://setav.org/tr/harem-i-serifte-neler-oluyor/yorum/28174>
- 16 İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu,SETA Rapor,Aralık 2012,s:165-179
- 17 Muammer GÜL, "Müslümanların Kudüs'ü Fethi", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:2001, Sayı:II, s. 47-58
- 18 İsrail Balcı, Kur'an'daki el-Mescidü'l-Aksâ Kavramının Kiriği, Marife, Kış 2012, ss.159-175
- 19 Muammer GÜL, "Kudüs ve Tarih İçinde Aldığı İsimler", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2001,Cilt: 11 Sayı: 2, Sayfa: 305-312
- 20 M.Lütfullah Karaman,"Filistin",İslam Ansiklopedisi,Cilt:13,Sayfa:92
- 21 Muhammed İbn İshak, Siyer,haz.Muhammed Hamidullah,Akabe,İstanbul 1991,s:353
- 22 Muhammed İbn İshak, Siyer,haz.Muhammed Hamidullah,Akabe,İstanbul 1991,s:146
- 23 a.g.e.
- 24 Şinasi Gündüz,Yavuz Ünal,Ekrem Sarıkcıoğlu,Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Miraç,Vadi,Ankara,1996,s:70
- 25 Detaylı bilgi için Şinasi Gündüz,Yavuz Ünal,Ekrem Sarıkcıoğlu,Dinlerde Yükseliş Motifleri ve İslam'da Miraç isimli esere bakınız.
- 26 "Mescidi Aksa ve Kudüs'ün Üstünlük ve Kudsiyeti",28 Eylül 2015, <http://www.vahdet.info.tr/filistin/dosya2/0334.html>
- 27 Muhammed İbn İshak, a.g.e.,s:351-352
- 28 Şinasi Gündüz,Yavuz Ünal,Ekrem Sarıkcıoğlu,a.g.e.,s:36
- 29 Clive Jones,Emma C.Murphy,Israel Challenges to Identity, Democracy an The State,Routledge,London,2002,s:8
- 30 "Analysis:Why Israel wants a religious war over Al-Aqsa",21 Eylül 2015, www.aljazeera.com
- 31 a.g.e.
- 32 http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/181%28II%29,s:150
- 33 Martha Wenger, Jerusalem and the Peace Agenda ,Middle East Report, No. 182, (May - Jun., 1993), s: 9- 12.
- 34 http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/194%28III%29,s:24
- 35 Martha Wenger,a.g.e.
- 36 a.g.e.
- 37 Bora Bayraktar, Oslo Barış Süreci,İsrail-Filistin Görüşmeleri,1991-2000,İstanbul,2013,s:326
- 38 Bülent Aras, Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye,İstanbul,1997,s:29
- 39 Abdul Salam A. Majalı,Jawad A. Anani,Munter J.Haddadin, "Peacemaking, The Inside Story of the 1994 Jordanian-Israeli Treaty", s:338
- 40 Mahdi Abdul Hadi,"Domestic Constraints On Middle East Negotiations- A Palestinian Perspective", Pales-tin Jordan Israel, Building a Base for Common Scholarship and Understanding in the New Era of the Middle East,PASSIA,Kudüs,1997,s:10
- 41 Abdul Salam A. Majalı,Jawad A. Anani,Munter J.Haddadin,a.g.e.,s:338
- 42 <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20washington%20declaration.aspx>
- 43 "İsrail başbakanlık ofisinden Mescid-i Aksa açıklaması",20 Eylül 2015, Anadolu Ajansı
- 44 "İsrail'in Kudüs Stratejisi", Dünya Bülteni Araştırma Masası (DÜBAM), Aralık 2014,s:11
- 45 "Israeli violations' in Aqsa may lead to 3rd intifada, says Palestinian figure", 21 Eylül 2015, <http://www.middleeasteye.net>
- 46 "Border Police reservists recruited as security measures increase amid escalating violence",18 Eylül 2015, The Jerusalem Post
- 47 "Security Minister Wants to Outlaw Temple Mount Rioters", 24 Ağustos 2015, <http://www.israelnationalnews.com>
- 48 "İsrail başbakanlık ofisinden Mescid-i Aksa açıklaması",20 Eylül 2015, Anadolu Ajansı
- 49 Meron Rapoport, "Israel checking its limits on al-Aqsa", 19 Eylül 2015, <http://www.middleeasteye.net>
- 50 "Analysis:Why Israel wants a religious war over Al-Aqsa",21 Eylül 2015, www.aljazeera.com
- 51 Aviezer Ravitzky, "Religious Radicalism and Political Messianism in Israel",Religious Radicalism & Politics in The Middle East, Ed.Emmanuel Sivan,Menachem Friedman, NY State University Press, NY,1990,s:32
- 52 "Analysis:Why Israel wants a religious war over Al-Aqsa",21 Eylül 2015, www.aljazeera.com

ORMER
Ortadoğu Enstitüsü
معهد الشرق الأوسط
Middle East Institute
پژوهشگاه خاورمیانه

2014 yılında Sakarya Üniversitesi'nde kurulan Ortadoğu Çalışmaları Merkezi [ORMER], 25 araştırmacısı ile bu alanda Türkiye'deki en büyük merkezdir. Ortadoğu bölgesinin siyaset bilimi, sosyoloji, tarih ve ekonomi başta olmak üzere farklı disiplinler aracılığı ile araştırıldığı merkezde, Ortadoğu Çalışmaları alanında Türkçe, Arapça ve İngilizce dillerinde eğitim verilen yüksek lisans ve doktora programları yürütülmektedir. Merkezin önemli faaliyetleri arasında iki yılda bir düzenlenen Ortadoğu'da Siyaset ve Toplum Kongresi, yılda iki kez çıkarılan Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi ve 2005'ten bu yana yayımlanan Ortadoğu Yıllığı bulunmaktadır.

Sakarya Üniversitesi
Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan / SAKARYA
+90 264 295 3602
ormer@sakarya.edu.tr